

LEONARD ŁUKASZUK

ASPEKTY PRAWNE WSPÓŁCZESNEJ AKWAKULTURY MORSKIEJ (WYBRANE ZAGADNIENIA)

Autor omawia aspekty prawne współczesnej akwakultury w znaczeniu szerszym oraz jako rodzaju hodowli organizmów morskich, a zwłaszcza ryb, w sytuacji znacznego przetłowienia wielu akwenów. Akwakultura morska jest m.in. związana z biotechnologią i inżynierią genetyczną, a także z ochroną środowiska morskiego przed zanieczyszczeniami pochodzącymi z przybrzeżnych ferm hodowlanych akwakultury. Stosowane są w związku z tym różne rozwiązania techniczne, na przykład w postaci chroniących środowisko morskie sztucznych raf okalających fermy oraz nowoczesny monitoring elektroniczny. Unia Europejska wdrożyła stosowne przepisy prawne dotyczące akwakultury oraz specjalny, interdyscyplinarny program badawczy w celu przygotowania odpowiedniego syntetycznego raportu uwzględniającego aspekty prawne i ekonomiczne zagadnienia ochrony środowiska w sąsiedztwie ferm rybnych. Unia zajmuje się akwakulturą m.in. w aspekcie gospodarki nadbrzeżnej w szerszej skali – w ramach programów pomocowych dla państw rozwijających się Afryki, Karaibów i Pacyfiku.

Autor wskazuje na aspekty prawne akwakultury, analizując określone przepisy Konwencji NZ o prawie morza (1982) oraz przepisy konwencji gdańskiej (1973) i konwencji helsińskiej (1992), a także regulacje FAO i UE, w których można znaleźć bezpośrednie i pośrednie odniesienia do akwakultury, również pod kątem ochrony środowiska morskiego. Doświadczenia z akwenów europejskich, bliskowschodnich i azjatyckich, dotyczące aspektów prawnych akwakultury morskiej, wymagałyby upowszechnienia i ewentualnego przekształcenia w odpowiednie rozwiązania legislacyjne.

1. WPROWADZENIE

Określenie „akwakultura morska”, czy „marikultura” kojarzy się z „uprawą morza” – zarówno w węższym, jak i szerszym pojęciu¹.

¹ Tak zagadnienie to postrzega m.in. prof. Z. Brodecki. Zob. referat na posiedzeniu Komisji Prawa Morskiego PAN w 2005 r. pt. *Akwakultura a prawo*, o którym zob.: M.H. Koziński, *Komisja Prawa Morza XXV lat – 1981–2006*, Gdańsk 2006, s. 16. Wcześniej do zagadnienia akwakultury, komentując uregulowania w tym zakresie Konwencji gdańskiej o rybołówstwie i ochronie żywych zasobów w Morzu Bałtyckim i Beltach (1973) jako „nowatorskie” i „wzorcowe o kapitalnym wprost znaczeniu dla przetłowionych lub ubogich w ryby regionów geograficznych”, odniósł się dr J. Vonau współautor pracy zbiorowej *Aktualne problemy prawa morza* (red. naukowa R. Bierzynek,

Akwakultura to forma gospodarki, służąca zwiększeniu pozyskiwania żywności i innych produktów ze środowiska wodnego, także morskiego, poprzez hodowanie określonych rodzajów zwierząt (ryb, mięczaków, skorupiaków i innych) i roślin w wydzielonej części akwenu, zanurzonych w pojemnikach (klatkach). Prace hodowlane polegają m.in. na dokarmianiu, ochronie przed chorobami i drapieżnikami danej populacji oraz dotlenianiu i podgrzewaniu wody. Dla organizmów osiadłych, takich jak ostrygi i glony, zwiększane są powierzchnie ich osiedlania i stosuje się środki ułatwiające instalowanie na dnie akwenów różnych przedmiotów. Hodowla perłopławów, zapoczątkowana w Japonii, jest nadal kontynuowana, specyficzną formą akwakultury morskiej.

Akwakultura służy także ochronie zagrożonych gatunków ryb i innych zwierząt morskich, a stały wzrost i rozszerzanie jej zasięgu w świecie współczesnym może sprzyjać rozwiązywaniu problemów wyżywienia w wielu regionach. Z raportu FAO *State of World Aquaculture* z 2006 r. wynika, że produkcja akwakultury w świecie i jej wartość, z uwzględnieniem hodowli roślin w latach 1950–2004, stale rośnie. Produkcja ta w 2004 r. przewyższyła 60 mln ton, a jej wartość wzrosła do 70 mld USD.

ONZ, Unia Europejska oraz zainteresowane państwa popierają rozwój akwakultury morskiej, czego wyrazem jest także zwiększająca się liczba regulacji prawnych. Akwakultura stała się nieodłącznym elementem polityki państw w dziedzinie rybołówstwa. Aby zapobiegać szkodom powstającym w środowisku wodnym, związanym z niewłaściwym uprawianiem akwakultury, państwa regulują prawnie zarówno techniczne aspekty hodowli, jak i zasady ochrony tego środowiska.

A. Straburzyński), Gdańsk 1976, s. 283. Aspekty prawne współczesnej akwakultury w świetle prawa amerykańskiego (USA) i prawa międzynarodowego szeroko przedstawia w swojej monografii H.D. McCoy II, uwzględniając m.in. zagadnienia akwakultury w handlu światowym, także z własnych wieloletnich doświadczeń jako przedstawiciela przedsiębiorstw działających w tych dziedzinach. Zob. H.D. McCoy II, *American and International Aquaculture Law. A Comprehensive Law, Business and Finance of Fishes, Shellfish and Aquatic Plants*, Esg., Member, New York and West Virginia Bars, Peterstown, WV (USA), 2000, s. 476. Definicje akwakultury są m.in. określane w drugim wydaniu słownika Webstera (1934), ustawie USA z 1980 r. o akwakulturze oraz w dokumencie FAO z 1997 r. Według Słownika Webstera akwakultura to „uprawa morza, jeziora i rzeki dla uzyskania źródeł pokarmu w postaci ryb, ostryg, roślin morskich, etc.”. W ustawie USA zatytułowanej *National Aquaculture Policy, Planning and Development Act* (1980), opartej na 16 U.S.C. § 2802 (*Definitions*), akwakultura to rozmnażanie i hodowanie gatunków wodnych w kontrolowanych bądź wydzielonych środowiskach, włącznie – ale nie tylko – z uprawą oceaniczną (z wyłączeniem prywatnych upraw oceanicznych łososia z Pacyfiku w celach zarobkowych w tych państwach, w których taka hodowla jest zabroniona przez prawo). W dokumencie FAO (*FAO technical guidelines for responsible fisheries 5*, 1997) „akwakulturę” określono jako hodowanie organizmów wodnych, włącznie z rybami, mięczakami, skorupiakami i roślinami wodnymi. Prowadzenie hodowli zakłada różne rodzaje ingerencji w procesy hodowlane w celu zwiększenia produkcji poprzez stałe zwiększanie populacji, karmienie i ochronę przed drapieżnikami *etc.* Hodowla określonych populacji jest objęta prawem własności indywidualnej bądź zbiorowej. Na potrzeby statystyki okresy trwania hodowli określa się cyklicznie datami połowów (eksploatacji), niezależnie od posiadanych licencji.

Na regulacje te wywiera wpływ system źródeł i instrumentów prawnych, będących wyrazem nowych koncepcji ochrony środowiska naturalnego, określonych w deklaracjach, konwencjach i innych dokumentach, ukształtowanych przez społeczność międzynarodową, głównie w systemie ONZ. Zapoczątkowała je Deklaracja sztokholmska ONZ z 1972 r. o środowisku człowieka, a rozwinęła m.in. Konwencja NZ o prawie morza z 1982 r., Kodeks odpowiedzialnego rybołówstwa FAO, jak również regulacje Unii Europejskiej dotyczące akwakultury².

Pierwsze międzynarodowe negocjacje dotyczące *Proposed Code of Conduct for Responsible Fisheries and Aquaculture Development* odbyły się w Cancun (Meksyk) w maju 1992 r., a następnie na „szczyście Ziemi” (*United Nations Conference on Environment and Development – UNCED*) w Rio de Janeiro. Kodeks ten został formalnie przyjęty jako dokument FAO 31.10.1995 r. i opiera się na podstawowych zasadach prawa międzynarodowego określonych w Konwencji NZ o prawie morza z 1982 r. (UNCLOS). Proponowany kodeks stwarza podstawy do rewizji i ewolucji międzynarodowego prawa zwyczajowego w odniesieniu do akwakultury i może potencjalnie wywierać wpływ na rozwój prawa zwyczajowego w tej dziedzinie, o czym świadczy m.in. stanowisko USA³. Wiele państw zmierza do stosowania prawnie wiążących traktatów bądź konwencji dotyczących rybołówstwa, znanych jako *self executing* w prawie międzynarodowym, z rzeczywistym wprowadzeniem do praktyki odnośnych przepisów i konsekwentnym stosowaniem sankcji.

Regulacje prawne dotyczące akwakultury obowiązujące w USA dotyczą: ubezpieczeń, licencjonowania *know-how*, certyfikacji stanu jakości wód, prawa nadzoru sanitarnego i nadzoru weterynaryjnego przy wprowadzaniu do obrotu na rynek zwierząt i produktów pochodzących z akwakultury, reglamentowania listy leków dla zwierząt, planowania i zarządzania rozwojem akwakultury, umów o użytkowanie i dzierżawę, ochrony środowiska naturalnego, regulowania

² Szersze naświetlenie zagadnienia akwakultury i jej znaczenia cywilizacyjnego i gospodarczego w polityce morskiej państw i społeczności międzynarodowej przedstawiono w artykule zamieszczonym w kwartalniku Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, t. 36, 2007 r. Regulacje międzynarodowe dotyczące akwakultury to m.in.: art. 9 Kodeksu FAO o odpowiedzialnym rybołówstwie z 1995 r.; proponowany kodeks międzynarodowy dotyczący zdrowia zwierząt morskich przygotowany przez *Organization of International Epizootics* (OIE), opublikowany 25.02.2000 r. wraz z dwoma załącznikami dotyczącymi dezynfekcji ferm hodowlanych ryb i mięczaków. Dwa dokumenty odnoszące się do implementacji Agendy 21 UNCED o odpowiedzialnym rybołówstwie wraz z wyciągami z rozdziałów 14, 17 i 18 oraz Deklaracja Rzymska o implementacji kodeksu FAO o odpowiedzialnym rybołówstwie przyjęta na spotkaniu ministerialnym w sprawie rybołówstwa z 10–11.03.1999 r.; *European Council Directives* – dyrektywy i rozporządzenia dotyczące europejskiego wspólnego rynku rybołówstwa i akwakultury, Dyrektywa Rady Europejskiej 98/45/EC z 24.06.1998 r. zmieniająca Dyrektywę 91/67/EEC dotycząca *the Animal Health Conditions Governing the Placing on the Market of Aquaculture Animals and Products* Dyrektywa Rady Europejskiej 91/67/EC z 28.01.1991 r. dotycząca zagadnienia określonego w Dyrektywie 98/45/EC.

³ Zob. *U.S. Department of Commerce Aquaculture Policy*, Approved August 10, 1999, [w:] H.D. McCoy II, *op. cit.*, s. 336–337.

sporów związanych z ochroną konkurencji na rynku (tzw. spraw antytrustowych). Regulacje te cechuje znaczny stopień zinstytucjonalizowania różnych form nadzoru – głównie władz stanowych – nad akwakulturą oraz ingerencja sanitarna, weterynaryjna i związana z ochroną środowiska wodnego. W sterowaniu rozwojem akwakultury w USA mają zastosowanie także regulacje prawne tworzone w systemie ONZ, w tym zwłaszcza FAO i UNCED.

Akwakultura, oprócz kwestii prawnych, obejmuje bogaty kompleks zagadnień biologicznych, technicznych, z zakresu genetyki i ochrony środowiska oraz nauk weterynaryjnych i ekonomicznych.

Wielodyscyplinarny charakter akwakultury sprawia więc pewne trudności w interpretowaniu zasad prawnych, bez odniesienia się do faktycznych realiów akwakultury. Czynniki zajmujące się legislacją, producenci w dziedzinie akwakultury, a także badacze naukowci niekiedy ignorują uwarunkowania prawnomiędzynarodowe i biznesowe współczesnej akwakultury. Przełknięcie wielu naturalnych akwenów morskich skutkuje wieloma sporami i konfliktami międzynarodowymi. Spory związane z akwakulturą są regulowane w trybie arbitrażowym, a te odnoszące się do spraw handlowych mogą być regulowane według wzorców stosowanych w międzynarodowych sporach prawnych dotyczących rybołówstwa. Wykorzystuje się również metody mediacji, a niekiedy także „okrągłego stołu”. Sporami z tego zakresu zajmuje się także WTO, stosując odpowiednie procedury⁴. Wiele nierozwiązanych problemów prawnych dotyczy hodowli i obrotu handlowego organizmami zwierząt morskich genetycznie modyfikowanych. Kwestie sporne powstają na tle kompetencji (jurysdykcji) różnych organów państwowych zajmujących się akwakulturą, co dotyczy m.in. spraw pomocy finansowej, np. w USA.

2. ZAGADNIENIE AKWAKULTURY W WYBRANYCH REGULACJACH MIĘDZYNARODOWEGO PRAWA MORZA

W badaniach zagadnienia akwakultury konieczne jest ustalenie na wstępie realnie występujących uwarunkowań prawnych tego rodzaju działalności w środowisku morskim.

⁴ Zob. J. Gomuła, *Moc wiążąca orzeczeń rozstrzygania sporów w Światowej Organizacji Handlu* [w:] *Prawo międzynarodowe. Księga pamiątkowa Prof. Renaty Szafarz*, (red. nauk. J. Menkes), Warszawa 2007, s. 194–198. Autorka analizuje „Próby odstępstwa od wcześniejszego orzecznictwa: orzeczenie w sprawie ograniczeń w imporcie krewetek”. Zob. także H.D. McCoy, *op. cit.*, s. 130–132, w sprawie sporu przed WTO z 1997 r. między Indiami, Pakistanem, Malezją i Tajlandią a USA, które wprowadziły restrykcje dotyczące połowów krewetek w masowej skali m.in. metodami intensywnego trałowania włokami, aby chronić zagrożone populacje żółwi morskich. Początkowo panel WTO orzekł przeciwko USA, ale Panel Apelacyjny WTO uznał regulacje USA za uzasadnione i zgodne z art. XX GATT.

Pewne, niekiedy tylko ogólne, odniesienia do akwakultury można znaleźć w nowym prawie morza, prawie morskim, prawie ochrony środowiska morskiego, prawie wodnym i w regulacjach dotyczących rybołówstwa. Zalecenia zawarte w dokumentach ONZ i niektórych organizacji wyspecjalizowanych, jak np. FAO czy UNEP, dotyczące ochrony środowiska morskiego i zrównoważonego rozwoju oraz działań pomocowych na rzecz krajów rozwijających się, także korespondują z tym zagadnieniem. Sprawy akwakultury wyraźnie zaznaczono w dokumentach Wspólnot i Unii Europejskiej dotyczących różnych form pomocy i współpracy z krajami Afryki, Karaibów i Pacyfiku (ACP), a także w regionalnych regulacjach odnoszących się do Morza Bałtyckiego.

W aspekcie prawnym akwakulturę można postrzegać jako istotny, kształtujący się segment regulacji prawa morza i prawa morskiego, związany ze współczesną polityką morską państw, a szerzej – z polityką morską społeczności międzynarodowej. Akwakultura znajduje swoje miejsce w rozwijanej interdyscyplinarnie i wielodyscyplinarnie nauce o środowisku morskim, w gospodarowaniu zasobami morskimi, zwłaszcza tymi biologicznymi i ich „uzupełnianiu” w fermach hodowlanych, oraz w kompleksowo postrzeganych i stosowanych działaniach na rzecz zachowania i ochrony środowiska morskiego. Jest to już, zwłaszcza od niedawna, godna uwagi prawidłowość, że akwakultura (w jej tradycyjnym „hodowlanym” znaczeniu) jest postrzegana w aspekcie ochrony i odbudowy ekosystemu morskiego, a zwłaszcza zagrożonych i szczególnie w nim znaczących raf koralowych. Do kompleksowych badań angażowani są naukowcy z wielu dziedzin wiedzy, mających zastosowanie w poznawaniu środowiska morskiego.

Społeczność międzynarodowa od dawna dążyła do kompleksowego uregulowania prawnego zasad korzystania z mórz i oceanów oraz ich zasobów, ale dopiero Konwencja NZ o prawie morza z 1982 r. wprowadziła zarówno pewien katalog ustaleń aksjologicznych⁵, dotyczących naczelnych wartości i zasad, jak wiele znaczących regulacji normatywnych, które można odnieść także do działań związanych z akwakulturą, tak w jej węższym, jak i szerszym pojęciu. I jakkolwiek zagadnienia akwakultury nie zostały w treści tej konwencji wyszczególnione *expressis verbis*, można znaleźć w niej:

- ogólne przesłania aksjologiczne dotyczące zasad korzystania z morza dla dobra całej ludzkości, wyrażone w preambule do tej konwencji i rozwinięte w jej poszczególnych częściach;
- szczegółowe uregulowania prawne dotyczące różnych dziedzin gospodarowania zasobami mórz i oceanów, tj. korzystania z nich przy uwzględnieniu odpowiednich uwarunkowań prawnych, ekonomicznych i biologicznych.

⁵ Zob. L. Łukaszuk, *Podstawowe zasady międzynarodowej ochrony środowiska morskiego. Wybrane aspekty prawa, doktryny i praktyki*, *Studia Ecologiae et Bioethicae*, 4/2006, s. 327–340.

W preambule do Konwencji NZ o prawie morza z 1982 r. deklaruje się m.in. pokojowe korzystanie z mórz i oceanów, sprawiedliwe i efektywne korzystanie z ich zasobów, zachowanie zasobów żywych, badanie, ochronę i zachowanie środowiska morskiego, ustanowienie słusznego i sprawiedliwego międzynarodowego ładu gospodarczego, uwzględniającego interesy i potrzeby całej ludzkości.

Tak więc można założyć, że zasady i normy, jakie społeczność międzynarodowa wprowadziła do treści Konwencji NZ o prawie morza z 1982 r., podporządkowano naczelnym dyrektywom aksjologicznym (wartościom) wyrażonym w jej preambule. To one określają cele ram prawnych i kierunków polityki – działań państw i całej społeczności międzynarodowej, także w dziedzinie akwakultury. Są to więc: ogólne zasady korzystania z poszczególnych rodzajów obszarów morskich o określonym statusie prawnym – z uwzględnieniem ochrony i zachowania ich środowiska morskiego, przyrodniczego, co dotyczy również rybołówstwa i akwakultury; zasady szczegółowo określone w odniesieniu do tego środowiska, także do połowu ryb i ssaków morskich oraz do morskich badań naukowych. Praktyka działań związanych z akwakulturą w pełni potwierdza konieczność kompleksowego postrzegania środowiska morskiego i potrzeb jego ochrony, również przed ubocznymi, negatywnymi dla tego środowiska skutkami oddziaływania swoistego „przemysłu hodowlanego” (w postaci tradycyjnie pojmowanej akwakultury) oraz podejmowania różnych środków zaradczych.

Regulacje zawarte w Konwencji NZ o prawie morza z Montego Bay (1982) tylko pośrednio można odnieść do zagadnienia akwakultury w jej węższym, tradycyjnym rozumieniu „uprawy morza” – w formie hodowli określonych gatunków ryb i innych organizmów w środowisku morskim. Zagadnienie akwakultury należy rozpatrywać w aspekcie ochrony środowiska morskiego, zwłaszcza biologicznego, zachowania bioróżnorodności tego środowiska, zrównoważonego, racjonalnego gospodarowania zasobami biologicznymi mórz, prowadzenia odpowiedniej polityki rybołówczej przez społeczność międzynarodową i społeczności regionalne, a także przez zainteresowane państwa nadbrzeżne.

W Konwencji NZ o prawie morza (1982) przez zanieczyszczenie środowiska morskiego (łącznie z estuariami) rozumie się m.in. takie działania, które mogą powodować szkody wyrządzone żywym zasobom i życiu w morzu, czy przeszkody w działalności na morzu, w tym w połowianiu i w innych zgodnych z prawem sposobach korzystania z morza, obniżanie jakości użytkowej wody morskiej. Są to zatem takie działania, które mogą szkodzić także prowadzeniu i rozwijaniu akwakultury morskiej. Zwrócono na to uwagę w zał. VI do Konwencji helsińskiej z 1992 r.

Pewne wskazania, jakie można odnieść do akwakultury, także w szerszym jej rozumieniu, zawarte są w art. 61 Konwencji NZ z 1982 r. odnoszącym się do zachowania zasobów żywych w wyłącznej strefie ekonomicznej. Dotyczą one uwzględniania danych naukowych, stosowania właściwych środków

zachowania i gospodarowania tymi zasobami, uwzględniania odpowiednich metod łowienia według minimalnych standardów międzynarodowych. Państwo nadbrzeżne ma uwzględniać wpływ stosowanych środków na gatunki współżyjące z gatunkami poławianymi lub zależne od nich w celu utrzymania lub odtworzenia populacji takich gatunków współżyjących lub zależnych powyżej poziomu, przy którym ich reprodukcja mogłaby być poważnie zagrożona.

Istotne ustalenia zawiera art. 196 Konwencji z 1982 r., określający „stosowanie technologii lub wprowadzanie gatunków obcych albo nowych”. Państwa zostały zobowiązane do użycia wszelkich środków koniecznych do zapobiegania, zmniejszania i kontroli zanieczyszczenia środowiska morskiego powstałego w następstwie wykorzystania technologii na obszarach będących pod ich jurysdykcją lub kontrolą, albo na skutek umyślnego lub przypadkowego wprowadzenia obcych gatunków do określonej części środowiska morskiego, które może powodować w nim znaczne i szkodliwe zmiany. A więc zwłaszcza ostatni człon ust. 1 tego artykułu może odnosić się także do działań związanych z akwakulturą.

Odmienne niż w Konwencji NZ o prawie morza z 1982 r., w której, jak już wspomniano, brak wyraźnych, wprost określonych odniesień do akwakultury, w regulacjach regionalnych, bałtyckich są one bezpośrednio zaznaczone. Dotyczy to przede wszystkim Konwencji o rybołówstwie i ochronie żywych zasobów w Morzu Bałtyckim i Białym, podpisanej w Gdańsku 13.09.1973 r.⁶

Siedem ówczesnych państw bałtyckich (Dania, Finlandia, NRD, RFN, Polska, Szwecja i ZSRR), które zawarły tę konwencję, zobowiązało się „przygotowywać i realizować organizacyjne i techniczne przedsięwzięcia w zakresie ochrony i zwiększenia żywych zasobów łącznie ze środkami sztucznego rozmnażania cennych gatunków ryb i partycypować w nich finansowo na równych i sprawiedliwych zasadach, jak również przedsięwziąć inne środki dotyczące racjonalnego i efektywnego wykorzystywania żywych zasobów” (art. I, zdanie drugie).

Ustanowioną do realizowania celów tej Konwencji Międzynarodową Komisję Rybołówstwa Morza Bałtyckiego upoważniono w art. X lit. e) do wydawania zaleceń dla umawiających się państw – biorąc pod uwagę „wszelkie środki zmierzające do poprawy i zwiększenia żywych zasobów morza, włączając w to sztuczne rozmnażanie i wsiedlanie ryb i innych organizmów”.

W art. IX ust. 2 natomiast postanowiono: „Przy wykonywaniu swoich zadań Komisja może, jeżeli to uzna za właściwe, korzystać z usług Międzynarodowej Rady Badań Morza (ICES) i innych międzynarodowych organizacji technicznych i naukowych, a także wykorzystywać informacje przedstawiane przez oficjalne organy umawiających się państw”.

⁶ Dz.U. z 1974 r., Nr 32, poz. 188 i 189, zm. Dz.U. z 1984 r., Nr 17, poz. 78.

Konwencja Międzynarodowej Rady Badań Morza podpisana w Kopenhadze 12.09.1964 r.⁷ (ratyfikowana przez Polskę w 1968 r.) upoważnia tę najstarszą w świecie morską organizację naukowo-badawczą, powołaną w Kopenhadze w 1902 r., do:

- inicjowania i popierania badań i poszukiwań w celu poznawania morza, a w szczególności jego żywych zasobów;
- opracowywania programów potrzebnych do tego celu i organizowania w porozumieniu z umawiającymi się stronami takich badań i poszukiwań, jakie mogą okazać się niezbędne (art. 1). Działalność Rady obejmuje Ocean Atlantycki i morza przyległe, a przede wszystkim Atlantyk Północny (art. 2).

Organizacją pozarządową, powstałą w 1968 r. w Rostocku, wspomagającą swoją działalnością badania różnorodności biologicznej oraz struktury i ekosystemu przestrzeni Bałtyku jest Komitet Bałtyckich Biologów Morza (*Baltic Marine Biologists*). Statut Komitetu, pierwotnie podpisany w Gdańsku, został poprawiony i uaktualniony w Kämpinge i na Helu w 1998 r. Do Komitetu tego należą: Dania, Estonia, Finlandia, Niemcy, Litwa, Łotwa, Polska, Rosja i Szwecja. Komitet inicjuje wspólne międzynarodowe projekty badawcze morza.

Obydwie organizacje mogą być więc pomocne w badaniach służących rozwijaniu akwakultury morskiej w krajach bałtyckich.

Zagadnienie ochrony akwakultury uwzględniono wyraźnie w załączniku VI do konwencji helsińskiej z dnia 9.04.1992 r. o ochronie środowiska morskiego obszaru Morza Bałtyckiego⁸. Załącznik VI zatytułowany „Zapobieganie zanieczyszczeniu z działalności przybrzeżnej” zawiera przepis 3: „Ocena oddziaływania na środowisko i monitoring”, w którym wprowadzono wymóg przesłania takiej oceny Komisji Helsińskiej (HELCOM) przed wydaniem zezwolenia na działalność przybrzeżną. Ocena taka dotyczy środowiskowej wrażliwości obszaru morskiego wokół planowanego miejsca działalności przybrzeżnej, m.in. z uwzględnieniem „znaczenia obszaru jako miejsc połowów, tarlisk dla ryb i skorupiaków oraz dla hodowli” – tj. dla akwakultury. Konwencja helsińska została ratyfikowana przez Polskę 8.10.1999 r.

Art. 15 tejże konwencji poświęcono ochronie przyrody i różnorodności biologicznej, zakładając, że państwa–strony konwencji podejmą indywidualnie i wspólnie wszelkie właściwe środki w odniesieniu do obszaru Morza Bałtyckiego i przybrzeżnych ekosystemów, na które wpływ wywiera Morze Bałtyckie, w celu zachowania środowisk przyrodniczych i różnorodności biologicznej oraz ochrony procesów ekologicznych.

Godne uwagi są też inicjatywy Bałtyckiego Centrum Rybnego w Ustce, które m.in. pozwoliły na rozwinięcie profesjonalnego doradztwa dla sektora rybnego oraz na wykorzystywanie jedyne w Polsce obszaru do hodowli

⁷ Dz.U. z 1968 r., Nr 14, poz. 80 i 81.

⁸ Dz.U. z 2000 r., Nr 28, poz. 346.

narybku gatunków ryb morskich w rzekach Słupia, Łupawa, Wieprza. Centrum to – będące w istocie centrum biznesu – powstało we współpracy z Duńczykami, a realizację jego programu rozpoczęto w 1998 r. od utworzenia stowarzyszenia Bałtyckie Centrum Rybołówstwa⁹.

Uniwersytet Gdański założył w 1992 r. w Helu Stację Morską, będącą zespołem doświadczalnych basenów hodowlanych. Jest tu realizowany, jedyny w Polsce, fragment projektu odtwarzania i ochrony kolonii fok szarych w rejonie Bałtyku południowego oraz ochrony morświnów, tzw. delfinów bałtyckich, będących gatunkiem zagrożonym wyginieciem.

3. AKWAKULTURA W REGULACJACH FAO I UNII EUROPEJSKIEJ

Kodeks odpowiedzialnego rybołówstwa (*Code of Conduct for Responsible Fisheries*), przyjęty na 28. sesji konferencji FAO (*Food and Agriculture Organization*) wraz z wytycznymi technicznymi dotyczącymi implementacji postanowień oraz innymi pięcioma instrumentami dotyczącymi rybołówstwa, został powszechnie uznany przez państwa, organizacje międzyrządowe i pozarządowe jako swego rodzaju ogólny model określający cele zrównoważonego rozwoju rybołówstwa i akwakultury. Kodeks ten ma zasięg globalny i obejmuje także akwakulturę, o czym mowa w preambule, art. 1 i w poświęconym jej w całości rozdziale IX. Kodeks obowiązuje członków FAO oraz podmioty zajmujące się rybołówstwem, jak również międzyrządowe i pozarządowe organizacje subregionalne, regionalne i globalne oraz osoby związane z rybołówstwem.

Rozdział IX Kodeksu obejmuje zagadnienia: odpowiedzialnego rozwoju akwakultury, łącznie z rybołówstwem opartym na hodowli, na obszarach będących pod jurysdykcją państw, a także w ekosystemach wodnych rozdzielonych granicami; stosowania materiału genetycznego organizmów wodnych do celów akwakultury, łącznie z rybołówstwem opartym na hodowli; odpowiedzialnej akwakultury uprawianej w skali przemysłowej.

⁹ Zob. D. Rossa-Kilian, *Region Morza Bałtyckiego obszarem rozwoju i współpracy w świetle dokumentów*, Toruń 2006, s. 501–503. Por. także: C. Tisdell, *Economics and Ecology in Agriculture and Marine Production. Bioeconomics and Resource Use*, Cheltenham 2003. Ryby – ich nomenklaturę, klasyfikację, miejsca połowu, sposoby przyrządzania i przetwarzania oraz znaczenie w dietetyce, medycynie i kulturze późnego antyku i wczesnego Bizancjum – przedstawia M. Kokoszko w swej monografii: *Ryby i ich znaczenie w życiu codziennym ludzi późnego antyku i wczesnego Bizancjum*, Łódź 2005.

W Kodeksie zobowiązano państwa, aby współpracowały z krajami sąsiednimi w celu ochrony ekosystemów wodnych rozdzielonych granicami, wspierania praktyk odpowiedzialnej i trwale zrównoważonej akwakultury. Państwa, z należyтым respektem wobec sąsiadów i zgodnie z prawem międzynarodowym, mają zapewniać właściwy dobór gatunków, ich usytuowanie i zarządzanie nimi w ramach akwakultury, zwracając uwagę na jej wpływ na ekosystemy wodne rozdzielone granicami. Wprowadzanie nowych gatunków do takich ekosystemów powinno być uprzednio konsultowane z państwami sąsiednimi. Tworzenie przez państwa bazy danych i sieci zbierania informacji o akwakulturze ma ułatwiać planowanie jej rozwoju w skali subregionalnej, regionalnej i globalnej.

Działania takie są podejmowane zwłaszcza w krajach Azji Południowo-Wschodniej, wspomagane przez wspólne programy badawcze, popierane przez Australię. Państwa powinny współpracować przy stosowaniu właściwych mechanizmów, gdy jest to konieczne, do monitorowania środków użytych w akwakulturze. Dla ochrony środowiska szczególnie ważne są postanowienia Kodeksu zawierające wskazówki dotyczące zachowania różnorodności genetycznej oraz zapobiegania przenoszeniu się chorób wśród organizmów wodnych. Państwa powinny dążyć do zachowania różnorodności genetycznej tych organizmów oraz do utrzymywania integralności społeczności wodnych i ekosystemów poprzez właściwe zarządzanie akwakulturą. Powinny też popierać stosowanie właściwych procedur przy doborze stada rozrodczego i produkcji ikry, larw i narybku, a także badania i rozwój technik hodowlanych wobec gatunków zagrożonych, aby wspomagać zachowanie ich różnorodności biologicznej. Należy również podejmować działania mające na celu zmniejszanie do minimum niekorzystnych skutków genetycznych, zdrowotnych i innych w odniesieniu do stad dzikich oraz wywoływanych ucieczką ryb hodowlanych.

W 2001 r. został powołany przez Komitet Rybołówstwa FAO specjalny podkomitet ds. akwakultury (*Subcommittee on Aquaculture*) – organ współpracy, służącej rozwojowi najnowszych kierunków w akwakulturze. Dotyczy to zwłaszcza odpowiedniego kształtowania i stosowania techniki w tej dziedzinie oraz zasad zrównoważonego rozwoju akwakultury, zgodnie z normami określonymi w Kodeksie odpowiedzialnego rybołówstwa¹⁰.

W Unii Europejskiej sektor akwakultury stanowi ważną dziedzinę w gospodarce i handlu w ramach Wspólnej Polityki Rybołówstwa Unii Europejskiej (*Common Fisheries Policy*)¹¹.

Akwakultura w UE obejmuje tradycyjnie hodowlę ryb i skorupiaków morskich oraz ryb słodkowodnych. Sektor ten wytwarza 1,3 mln ton ryb rocznie o wartości 3 mld euro i zapewnia około 80 tys. miejsc pracy.

¹⁰ Zob. szerzej: <http://www.fao.org./fi/body/cofi/cofiaq/cofiaq.asp/>.

¹¹ Zob. szerzej: <http://ec.europa.eu/fisheries/index-en.htm/>.

Wsparcie finansowe rozwojowi akwakultury ma zapewniać utworzony w 1993 r. specjalny fundusz strukturalny pod nazwą: Finansowy Instrument Sterowania Rybołówstwem (*Financial Instrument for Fisheries Guidance – FIFG*).

Projekty wspierane przez FIFG mają zapewnić poprawę stanu środowiska wodnego poprzez modernizację portów i statków rybackich, a także sprzyjać dostosowaniu połowów do wymogów wspólnego rynku. Pomoc udzielana na rzecz rozwoju akwakultury obejmuje inwestycje związane z produkcją i zarządzaniem, w tym budową, rozbudową, wyposażeniem i modernizacją infrastruktury, poprawą warunków zdrowia publicznego i jakości produktów oraz usuwaniem skutków ubocznych akwakultury, niekorzystnych dla środowiska naturalnego, polepszaniem przepływu wody w urządzeniach akwakultury i na statkach pomocniczych.

Tworzone normy prawne w Unii Europejskiej stanowią, że dopłaty do projektów intensywnej hodowli w ramach akwakultury mogą być realizowane po uprzedniej ocenie jej wpływu na środowisko naturalne. Wynika to ze wzrostu znaczenia regulacji prawnych związanych z jego ochroną. Zwłaszcza nowe projekty dotyczące akwakultury oraz podejmowane w tym zakresie działania praktyczne wymagają odpowiedniego zezwolenia właściwych organów administracji państwowej.

Zagadnieniu rozwoju akwakultury Unia Europejska poświęca specjalne konferencje. Jedna z nich odbyła się w 1999 r. w Santiago di Compostella w Hiszpanii w ramach corocznie organizowanych konferencji PESCA. Komisja europejska zainicjowała w 2002 r. strategię zrównoważonego rozwoju akwakultury w krajach należących do Unii Europejskiej¹². W dokumencie tym zwrócono uwagę na konieczność naukowego potwierdzenia (udowodnienia) rozmiarów negatywnego oddziaływania akwakultury na środowisko wodne, a także na potrzebę stosowania środków w celu ochrony tego środowiska. Stwierdzono też, że strategia dla rozwoju akwakultury w krajach Unii Europejskiej powinna być spójna z globalną strategią ochrony środowiska, bowiem UE jest stroną Konwencji o różnorodności biologicznej, Kodeksu odpowiedzialnego rybołówstwa, należy też do Światowej Organizacji Zdrowia (WHO) i FAO.

Do głównych problemów zanieczyszczenia środowiska naturalnego według Unii Europejskiej zalicza się m.in. eutrofizację zbiorników wodnych – co jest związane z akwakulturą, dlatego też Komisja Europejska rozważa, czy postanowienia dyrektywy 91/676/EEC dotyczącej redukcji w wodach azotanów pochodzących z nawożenia rolniczego można rozszerzyć także na hodowlę ryb (akwakulturę).

¹² Zob.: *A strategy for the sustainable development of European aquaculture*, Communication from the Commission to the Council and the Parliament, Brussels, 19.09.2002. COM/2002/511 final; <http://govdocs.aquaculture.org/cgi/reprint/2004/1017/1010080.pdf>.

Komisja Europejska rozważa również, czy do spraw związanych z zarządzaniem rybołówstwem nie włączyć kwestii ciągłego napływu do akwakultury dzikich ryb, co dotyczy zwłaszcza hodowli węgorza oraz niektórych odmian tuńczyka, bowiem narusza to ich stan liczebny w przełowionych już naturalnych siedliskach. Ponadto, gatunki obce (alochtoniczne) w sytuacji, kiedy rozmnażają się z gatunkami lokalnymi, mogą spowodować wiele długotrwałych szkód na skutek utraty cech różnorodności genetycznej. Wprowadzane obce gatunki, jeśli osiedlą się na stałe, oprócz zagrożeń dla różnorodności biologicznej, mogą przyczyniać się do szerzenia się chorób wśród ryb i innych organizmów hodowlanych. Komisja Europejska rozważa, czy opracowywane przez NASCO oraz północnoatlantycki przemysł hodowlany wytyczne mające na celu zmniejszenie ucieczki łososia powinny być wdrażane obowiązkowo i czy należałoby je rozszerzyć także na inne gatunki ryb.

Problemem jest także ochrona gatunków hodowlanych przed dzikimi drapieżnikami będącymi pod ochroną. Państwa członkowskie Unii Europejskiej mogą na podstawie art. 9 Dyrektywy 79/409/EEC zastosować odpowiednie środki odstrasżające owe drapieżniki, zagrażające zwłaszcza dużym stadom.

Szerzej tymi zagadnieniami zajmuje się Unia Europejska we „Wniosku dotyczącym rozporządzenia Rady w sprawie wykorzystania w akwakulturze gatunków obcych i niewystępujących na danym obszarze”. Inwazyjne gatunki obce są uważane za jedną z głównych przyczyn utraty bioróżnorodności na obszarze Unii Europejskiej, a nawet w skali światowej. Gatunki takie mogą ponadto wywierać istotne, negatywne skutki gospodarcze i społeczne, utrudniające osiąganie zakładanych przez Unię Europejską celów w zakresie zrównoważonego rozwoju. W planie działania Komisji na rzecz bioróżnorodności w dziedzinie rybołówstwa¹³, w ramach działania IX, zatytułowanego „Ograniczenie wprowadzania nowych gatunków i zapewnienia zdrowia zwierząt”, zobowiązano się dokonać gruntownej oceny potencjalnego oddziaływania gatunków nie rodzimych w akwakulturze oraz do popierania stosowania Kodeksu Postępowania Międzynarodowej Rady Badań Morza (ICES) dotyczącego wprowadzania i przenoszenia organizmów morskich.

Na uwagę zasługuje zaprojektowany i wspierany przez Unię Europejską program badawczy *Biofiltration and Aquaculture* – BIOFAQs, skupiający w ośmiu grupach partnerskich uczonych z Izraela, Szkocji, Słowenii, Grecji i Anglii. Reprezentują oni różne dyscypliny przyrodnicze oraz nauki prawne (prawo porównawcze) i nauki ekonomiczne. Przygotowana – z konkretnymi wnioskami – synteza tych badań ma służyć ocenie wpływu akwakultury na środowisko morskie¹⁴.

¹³ Zob. COM/2001/162, Vol. IV.

¹⁴ Zob. R.I.M.S. News. University of Haifa. Report N. 29, 2000–2003, s. 4–7.

Zagadnienia akwakultury i ich aspekty prawne są między innymi prezentowane w „Zielonej Księdze” Komisji Wspólnot Europejskich, zatytułowanej „W kierunku przyszłej unijnej polityki morskiej: europejska wizja oceanów i mórz”¹⁵. W dokumencie tym podkreśla się, że utrzymanie czołowej pozycji Europy w gospodarce morskiej zależy również od takich czynników, jak rosnący potencjał akwakultury i biotechnologie morskie. Wynika to z badań przeprowadzonych przez Irlandzki Instytut Morski w 2005 r.¹⁶

Zagadnienia akwakultury w szerokim aspekcie ochrony środowiska zostały ujęte w regulacjach FAO i Unii Europejskiej. W przypadku FAO dotyczy to przede wszystkim Kodeksu odpowiedzialnego rybołówstwa (*Code of conduct for responsible Fisheries*) oraz działalności powołanego w 2000 r. Podkomitetu ds. Akwakultury w Komitecie Rybołówstwa tej organizacji.

W Unii Europejskiej w ramach Wspólnej Polityki Rybołówstwa utworzono specjalny fundusz strukturalny oraz wydano stosowne dyrektywy i inne dokumenty sterujące działaniami zoologicznymi w środowisku wodnym w związku z rozwijanymi na dość szeroką skalę projektami w dziedzinie akwakultury – hodowli ryb i skorupiaków, m. in. z uwzględnieniem ochrony bioróżnorodności i ekosystemów.

Komisja Europejska przyjęła ponadto strategię zrównoważonego rozwoju akwakultury europejskiej¹⁷, w której zobowiązała się też zaproponować zasady zarządzania w zakresie stosowania gatunków obcych w akwakulturze. Służy to wprowadzeniu unijnych przepisów ramowych w celu zapewnienia odpowiedniej ochrony środowiska wodnego przed ryzykiem związanym z wykorzystywaniem w akwakulturze gatunków obcych. UE popiera dotychczas ustanowione i dobrowolnie stosowane zasady ICES i EIFAC, natomiast akwakulturę określa się w nim jako denną hodowlę małż, zarybianie łowisk oraz łowiska wykorzystujące techniki akwakultury jako podstawę swych działań.

W Europie od końca XIX w. do celów akwakultury lub ponownego zarybiania wprowadzono 69 obcych gatunków wodnych¹⁸. Dominują: pstrąg tęczy i ostryga jadalna wielka, która stanowi 80% produkcji ostryg w skali światowej.

Część ustawodawstwa wspólnotowego i unijnego nasuwa wątpliwości, czy w aspekcie problemów związanych z akwakulturą jest ono w pełni adekwatne do realnych potrzeb ochrony środowiska wodnego. Dotyczy to m.in. dyrektywy siedliskowej 92/43/WE, nakazującej państwom członkowskim zapewnienie, „aby celowe wprowadzanie do stanu dzikiego dowolnego gatunku, który nie jest rodzimy na ich terytorium, było uregulowane w taki sposób, by nie zaszkodziło

¹⁵ Bruksela, 7.06.2006, COM/2006/275, wersja ostateczna. SEC/2006/689/ – wydana w języku polskim.

¹⁶ *Globalna analiza rynków branży morskich*, Douglas–Westwood Limited, Seria prognoz morskich, nr 1, marzec 2005, Instytut Morski, Irlandia.

¹⁷ COM/2002/511.

¹⁸ Zob. E. Leppäkoski i in., *Inwazyjne gatunki wodne w Europie*, 2002.

działanie siedliskom przyrodniczym w obrębie ich naturalnego zasięgu lub dzięki rodzimej faunie i florze oraz, jeśli uznają to za konieczne, wprowadzenia zakazu takiego wprowadzenia”. Brak jest jednak pewności, czy ustawodawstwo to obejmuje także przypadkowe i niezamierzone wprowadzenie do środowiska drapieżników.

Dyrektywy w sprawie oceny wyników stosowania w praktyce określonych projektów dotyczących środowiska naturalnego, ich wpływu na dane środowisko, czy też stanu zdrowia zwierząt w przypadku akwakultury oraz przepisy ramowe w sprawie działań Wspólnoty w dziedzinie tzw. polityki wodnej obejmują sytuacje szkodliwego oddziaływania gatunków obcych. Nie poświęcają one jednak szczególnej uwagi specyfice różnych aspektów funkcjonowania akwakultury jako pewnego całościowo potraktowanego ekosystemu, z jego wieloma uwarunkowaniami wewnętrznymi i zewnętrznymi. W regulacjach tych nie uwzględniono następstw wystąpienia ryzyka związanego z możliwością rozprzestrzeniania się gatunków obcych i wynikających stąd szkód, jakie mogą powstać w środowisku naturalnym. Dotychczas obowiązujące w UE regulacje prawne nie są wystarczające do normowania różnych kwestii wykorzystywania w akwakulturze gatunków obcych. Stąd też jest konieczne odpowiednie dostosowanie obowiązujących przepisów, podobnie jak i przyszłe kompleksowe uregulowanie w UE, np. w przepisach ramowych, kwestii gatunków obcych.

Unia Europejska w swej strategii zrównoważonego rozwoju i zreformowanej Wspólnej Polityce Rybołówstwa uwzględniła wymogi szeroko pojętej ochrony środowiska, zwłaszcza wodnego, a także powstrzymywanie utraty bioróżnorodności. Jest to zgodne z zasadami generalnymi zapobiegania i łagodzenia oddziaływań gatunków obcych, które mogą zagrażać ekosystemom, siedliskom i gatunkom – stosownie do postanowień Konwencji o różnorodności biologicznej, ratyfikowanej przez Wspólnotę Europejską¹⁹.

Istotne znaczenie ma tzw. błękitna biotechnologia, tj. wytwarzanie nowych produktów dzięki wykorzystywaniu różnorodności biologicznej mórz, co wiąże się zarówno z akwakulturą, jak i wytwarzaniem leków, kosmetyków oraz środków żywności. W Zielonej Księdze UE wysunięto więc postulat, aby wykorzystując wysoki potencjał biotechnologii morskiej „jak najszybciej podjąć skuteczne działania służące osiągnięciu [zawarcia] wielostronnej umowy chroniącej różnorodność biologiczną w morzach w ramach Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza (UNCLOS). Byłoby to zgodne z unijnym celem zatrzymania spadku różnorodności biologicznej w UE do 2010 r., ustalonym na szczycie w Göteborgu”²⁰.

¹⁹ Zob. COM/2006/0154 final-CNS 2002/0056.

²⁰ Rada Europejska, Göteborg 15–16.06.2001, konkluzje Prezydencji.

Rozwój biotechnologii – istotnej także w akwakulturze – wymaga tworzenia nowych reżimów prawnych, przystosowanych do wielu zróżnicowanych materii i często występujących sprzeczności interesów prywatnych i publicznych. Podejmowane są zatem próby ustanowienia nowych regulacji, uwzględniających różne oczekiwania i potrzeby, a jednocześnie uwzględniających imperatyw skuteczności i sprawności ich działania w praktyce²¹.

Zagadnienia prawne akwakultury są rozpatrywane w aspekcie „alternatywnego zarządzania”, stosowania technik weterynaryjnych, relacji między akwakulturą i ochroną środowiska wodnego, tworzenia określonych standardów dla przemysłu hodowlanego akwakultury, w celu ochrony konsumentów korzystających z jego produktów.

Tak zwane alternatywne systemy zarządzania rybołówstwem i akwakulturą wymagają wprowadzenia zmian instytucjonalnych w celu dostosowania tych systemów do założeń nowej polityki i wprowadzenia nowych regulacji prawnych. Systemy alternatywne sprawdziły się w trakcie ich stosowania zarówno w skali regionalnej, np. w systemie CFP Unii Europejskiej poprzez zarządzanie przez państwa nadbrzeżne, jak i w postaci różnych form partycypacji użytkowników w zarządzaniu rybołówstwem lokalnym. Problemy zintegrowanego zarządzania rybołówstwem są badane w różnych aspektach, włącznie z uwzględnieniem zarządzania ekosystemem oraz zarządzaniem strefą nadbrzeżną²².

Prawne aspekty akwakultury są związane także ze stosowaniem w niej technik i środków anestezyjologicznych i leków uspokajających zarówno w praktyce weterynaryjnej, jak i w badaniach. Tego rodzaju zabiegi wykorzystywane w hodowli zwierząt morskich na dużą skalę stały się problemem legislacyjnym analizowanym przez społeczność międzynarodową. Chodzi tu o skutki stosowania takich środków w całym łańcuchu pokarmowym (również dla ludzi jako konsumentów) oraz o skutki różnych eksperymentów²³.

W 2004 r. w czasie konferencji *World Aquaculture Society* z udziałem czołowych przedstawicieli organizacji międzynarodowych, regionalnych i krajowych dyskutowano nad problemem podejmowania środków bezpieczeństwa biologicznego (*biosecurity*) przeciwko rozprzestrzenianiu się chorób i pasożytów w obrębie instalacji akwakultury.

Akwakultura, jako nowy znaczący przemysł wytwarzający produkty organiczne, wymaga wsparcia odpowiednimi regulacjami prawnymi w postaci możliwych do stosowania standardów certyfikacji znaczących w akwakulturze

²¹ *The Regulatory Challenge of Biotechnology. Human Genetics, Food and Patents*, (ed. H. Somsen), Cheltenham 2006.

²² Zob. D. Symes, *Alternative management systems for fisheries*, Oxford 1999.

²³ Zob. L. Ross, B. Ross, *Anaesthetic and sedative techniques for aquatic animals*, third edition, Oxford 2007.

gatunków. Ma to służyć zarówno hodowcom, jak i konsumentom do zapewnienia odpowiedniej jakości produktów akwakultury²⁴.

Rozwijający się przemysł hodowli przegrzebek (*Pectinidae*, w j. angielskim *scallop*) jest analizowany w aspektach technicznych, środowiskowych oraz legislacyjnych²⁵.

Od 2006 r. wspomniana tu cksfordzka oficyna wydaje „Journal of the World Aquaculture Society” – nowy, międzynarodowy organ tego stowarzyszenia, zamieszczający materiały z oryginalnych badań nad akwakulturą, z uwzględnieniem m.in. problemów dotyczących ochrony środowiska, systemów inżynieryjnych, zagadnień gospodarczych oraz marketingu.

4. UWAGI KOŃCOWE

Akwakultura współczesna to kompleks zagadnień postrzeganych wieloaspektowo, całościowo. W ten sposób są one ujmowane w regulacjach prawnomiędzynarodowych, zarówno uniwersalnych, np. w Konwencji NZ o prawie morza z Montego Bay, jak i regulacjach regionalnych, zwłaszcza europejskich.

Państwa nadbrzeżne zachęca się do prowadzenia stałej polityki rybołówczej, opartej na zasadzie ochrony i odpowiedzialnego podejścia do ekosystemu. Wiąże się z tym wprowadzanie w życie uregulowań Narodów Zjednoczonych i kodeksów FAO w celu uprawiania w sposób odpowiedzialny rybołówstwa jako swoistego elementu szerszej pojętej akwakultury.

Zarządzanie środowiskiem morskim i nadbrzeżnym także wspiera szerszej rozumianą akwakulturę i jest istotnym jej elementem. Do zagadnienia akwakultury współcześnie niezbędne jest bowiem podejście całościowe, w tym proekologiczne – także w podejmowanych regulacjach prawnych: krajowych i międzynarodowych.

Przedmiotem troski państw i społeczności nadbrzeżnych są wyzwania i problemy ekologiczne, społeczne i prawne stojące przed planistami i administratorami działającymi na takich obszarach. Potrzeby rozwoju inwestowania zderzają się tu często z problemami ochrony środowiska naturalnego, a interesy i prawa prywatne z interesami publicznymi. Zagadnienia te są w USA badane interdyscyplinarnie²⁶.

²⁴ Zob. D. Brister, *Organic aquaculture. The emergence of a new sustainable industry*, Oxford 2007.

²⁵ Zob. D. Hardy, *Scallop farming*, second edition, Oxford 2006.

²⁶ Zob. *America's Changing Coasts. Private Rights and Public Trust*, (eds. D.M. Whitelaw, G.R. Visgilio), Cheltenham, 2005.

Do zagadnień akwakultury można również zaliczyć działania społeczności międzynarodowej związane ze zinstytucjonalizowaną gospodarką morską i zarządzaniem rybołówstwem międzynarodowym²⁷.

W kształtowaniu międzynarodowej współpracy w zakresie akwakultury – w jej szerszym pojęciu, obejmującym kompleks zagadnień dotyczących badań naukowych, odpowiedniego gospodarowania zasobami biologicznymi mórz, także w zakresie rybołówstwa, mają liczne organizacje międzynarodowe, a zwłaszcza komisje podlegające FAO²⁸. Ich celem jest ochrona zasobów żywych morza przez racjonalną organizację rybołówstwa i stosowanie różnych środków ochronnych, łącznie z ustalaniem limitów połowowych.

Istotne znaczenie w dziedzinie akwakultury ma współpraca regionalna z partnerskim udziałem państw, co występuje w UE, a także w działaniach Australii i krajów Azji Południowo-wschodniej.

Rządowe Australijskie Centrum ds. Międzynarodowych Badań Rolniczych (ACIAR – *Australian Centre for International Agricultural Research*) oraz Ministerstwo Spraw Morskich i Rybołówstwa Indonezji (*Ministry of Marine Affairs and Fisheries*) podpisały w 2001 r. *Memorandum of Understanding*. Naukowcy obu krajów stale współpracują w 14 wspólnych projektach badawczych, obejmujących zagadnienia rybołówstwa i akwakultury²⁹.

Zagadnienie akwakultury wymaga przemyślanych działań praktycznych, w tym prawotwórczych. Zostało ono tylko fragmentarycznie uregulowane m.in. w przytoczonych konwencjach bałtyckich. Należałoby zatem dokonać przeglądu i analizy prawnej także innych regulacji, włącznie ze wspólnotowymi i unijnymi, jak również regulacji prawa krajowego w celu stworzenia odpowiednich rozwiązań prawnych uwzględniających potrzeby rozwijania nowoczesnie

²⁷ E.H. Petersen, *Institutional Economics and Fisheries Management. The Case of Pacific Tuna*, Cheltenham 2006.

²⁸ J. Łopuski, J. Symonides, *Międzynarodowe organizacje morskie*, Gdańsk 1978. Do akwakultury należy zaliczyć także zagadnienie zasobów genetycznych ryb. Miała się tym zajmować od 1995 r. Komisja Zasobów Genetycznych ds. Żywności i Rolnictwa (*Commission on Genetic Resources for Food and Agriculture – CGRFA*) działająca w ramach FAO, po rozszerzeniu jej mandatu. Komisja ta rozpoczęła prace nad zasobami genetycznymi zwierząt, rozwojem i monitorowaniem globalnej strategii zarządzania fermami zwierzęcych zasobów genetycznych. Jednakże zdecydowano się na odłożenie prac nad zasobami genetycznymi ryb i lasów w związku z zawężeniem kompetencji tej Komisji, i dlatego działalność w tych dziedzinach (według danych z 2003 r.) nie została rozpoczęta. Zob.: R. Andersen, *FAO and the management of plant genetic resources*, [w:] *Yearbook of international co-operation on environment and development 2003/2004*, (eds O. Schram Stokke, Øystein B. Thommessen), An independent publication from the Fridtjof Nansen Institute, Norway, London and Sterling, VA, 2003, s. 47. *World Aquaculture Society* wydaje od 2006 r. w oficynie brytyjskiej (Blackwell Publishing, Oxford) międzynarodowe czasopismo naukowe „*Journal of the World Aquaculture Society*”. Publikowane są w nim prace o profilu biologicznym, ekonomicznym i inżynierskim, obejmujące różne kultury hodowli zwierząt i roślin w środowisku wodnym, a także dotyczące praktyki hodowlanej, ekonomiki i marketingu akwakultury.

²⁹ Źródło: *Australian Government. Australian Centre for International Agriculture Research. ACIAR Activities in Fisheries and Aquaculture in Indonesia 2005–2006*. www.aciar.gov.au

pojętej akwakultury. Określone wnioski natury prawnej wynikają m.in. z realizowanego przez UE projektu badawczego *Biofiltration and Aquaculture*. W płaszczyźnie prawnooporównawczej można sięgnąć do doświadczeń Australii, Indonezji i Panamy, a nie tylko do tych z kręgu europejskiej kultury prawnej. Chodzi tu zarówno o sprostanie wymogom prawnym ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju, jak i o uwarunkowania prawne związane z wykorzystywaniem biotechnologii, inżynierii genetycznej oraz ochroną praw patentowych w wypadku korzystania z nowych rozwiązań technicznych tak własnych, jak i obcych, prawnie chronionych.

LEGAL ASPECTS OF CONTEMPORARY MARINE AQUACULTURE (SELECTED ISSUES) (Summary)

The author discusses legal aspects of contemporary aquaculture in a broad sense, and as a type of farming marine organisms, especially fish, in a situation of significant overfishing of many basins. Marine aquaculture is, among other things, connected with biotechnology and genetic engineering, and also with the protection of the marine environment against pollution coming from marine aquaculture farms along the shore. In connection with this, various technical solutions are adopted, for example, in the form of protective artificial reefs that surround farms and modern electronic monitoring. The European Union has introduced appropriate legal regulations with regard to aquaculture, and special, interdisciplinary research programmer with the aim of producing a comprehensive report that considers, for example, legal aspects and economic issues of environmental protection in the neighborhood of fish farms. The EU deals with the issue of aquaculture in the context of the shore line economy and also on a nearly global scale – within the framework of aid programmers for developing countries in Africa, the Caribbean and the Pacific. The author points out the legal aspects of aquaculture, analyzing specific regulations of the UN convention on the law of the sea (1982), and the regulations of the Gdańsk Convention (1973) and the Helsinki Convention (1992). He also considers FAO and EU regulations in which one may find direct and indirect references to aquaculture, also in the matter of environmental protection. Experience from European, Middle Eastern and Asian basins, relating to the legal aspects of marine aquaculture, needs to be generalized and ultimately transformed into appropriate legislative solutions.